

ORHAN VELİ'NİN ŞİİRLERİNDE GERARD DE Nerval ETKİSİ

İsmail Mert Düzel*

Giriş

Garip şiirinin öncüsü olan ve Türk şiirinde uzun yıllar etkisini birçok şairde gösterecek olan bir görüşün hazırlayıcısı konumundaki Orhan Veli, döneminde hem yazdığı şiirler hem de düzyazılarıyla dikkatleri üzerine toplamıştır. Onun şiirine yapılan eleştiriler, şiirinin daha gür sesle yankılanmasını sağlamış ve yalnızca yaşadığı toplumda değil döneminin çok ilerisine de ulaşacak bir seslenişe dönüşmüştür. Orhan Veli Kanık, şiirinde geniş bir dile ve geniş bir yelpazeye sahiptir. Şiirinin hem beslenme kaynakları hem de dili kullanımındaki ustalığı onun şiirini daha kuvvetli kılmaktadır. İstanbul yaşantısı, sanat camiası, aile kültürü ve gelişime olan açıklığı onun kısacık ömründe derece-i ehemmiyeti oldukça yüksek işler yapmasına imkân tanımıştır. Bu sebeple şiirinin kaynağını birçok yöne çevirebilmiş ve mana yüklü, şairaneden uzak, yalın anlatımlı şiirler yazmıştır.

Orhan Veli Kanık, iyi derecede hâkim olduğu Fransızca sebebiyle birçok Fransız şairi okuma fırsatında bulunmuştur. Hatta her ne kadar Fransız şiiri konusunda yetkin olan bir başka isim olan Cemil Meriç tarafından eleştiriye maruz kalsa da alaycı ve neşeli tutumunu hiç bırakmadan eleştiriye verdiği cevaplarla daha öncesinde hazırladığı *Fransız Şiir Antolojisi*'ni¹ savunmuştur. Yazdığı bu antoloji ile Orhan Veli'nin hâkim olduğu Fransız şairleri konusu, onun yer yer iç dünyasına hem de dünya görüşüne etkide bulunmuştur. Biz Orhan Veli'nin divan edebiyatına ve Fransız edebiyatına hâkim olduğunu yazdığı eski biçimli, uyaklı şiirlerden ve Fransız şiirlerinden yaptığı çevirilerle biliyoruz. Bu durum onun şiirlerine de yansımıştır. Orhan Veli Kanık, Louis Aragon, Gerard de Nerval, Charles Baudelaire, Paul

* Yeni Türk Edebiyatı Yüksek Lisans, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya, duzelmert@gmail.com

1 Orhan Veli Kanık, *Fransız Şiir Antolojisi*, Varlık Yayınları, 1956.

Verlaine gibi önemli kabul edilen Fransız şairlerden birçok çeviri eser ortaya koymuştur. Bu çevirilere *Fransız Şiir Antolojisi* adlı eserinde yer vermiştir. Orhan Veli Kanık, poetikasında döneminin birçok Fransız şairini etkisi altında bırakan sürrealizm akımının kendileri tarafından övgüyle karşılandığı belirtse de bu akımın sanatçılarının oluşturduğu eserleri okuyup çevirmekle yetindiklerini ve bu Fransız şiir akımına bağlı olmadıklarını belirtir. Orhan Veli için Fransız şiiri ve Fransız şiir akımlarına bağlı şairler bir araştırma, kaynak ve merak konusu olmuştur. Burada bizim inceleyeceğimiz bu isimlerden biri de Gerard de Nerval'dir.

Orhan Veli'nin "Anlatamıyorum" İsimli Şiirinde Gerard De Nerval'in "Kaçış Teması" ve "Aurelia" Sının İzleri

Gerard de Nerval "Aurelia" isimli eserinde rüyalarını yazar. Bu onun kendi gerçeğinden bir kaçıdır. Kendi hakikatinden kaçıyor olmak Nerval'i gerçeklik ile doğaüstülük arasında bir çizgiye getirir. Bu kaçış her ne kadar sembolik olarak gerçekleşse de sanatçının gerçek dünyanın yaratımlarından uzaklaşmasına ve gerçeklik algısının buğulanmasına sebebiyet verir. Ayırt edilemez bir gerçeklikle birlikte doğaüstü imajların kuvveti, Nerval'in kaçışını yalnızca ütopyik bir iş, mekan olmamakla birlikte rüyalara çevirir. Nerval, rüyalarında gördüğü imajları eserlerine işlerken çarpıcı sahnelerle karşılaşır.

"Her şeyin gözlerimin önünde şekil değiştirmesi benim için uykuyla uyanıklık arasındaki tek farktı."²

Rüyalarını anlatan bir şair, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi Yahya Kemal gibi edebiyatımızın en önemli şairlerini etkilemekle kalmayıp bu etkiyi Tanpınar'ın "Abdullah Efendi'nin Rüyalara"³ gibi bir esere dönüştürmesine de katkıda bulunmuştur. Orhan Veli'de bu Nerval etkisinde kalan şairlerden birisidir. Nerval'in rüyalara yahut ütopyik dünyasına olan kaçışı Orhan Veli Kanık'ta "Anlatamıyorum" şiiriyle karşımıza çıkar:

"Bir yer var, biliyorum;
Her şeyi söylemek mümkün;
Epice yaklaşmışım, duyuyorum;
Anlatamıyorum."⁴

Orhan Veli "Anlatamıyorum" şiirinde kullandığı bu ifadelerle âdeta bir kaçışı işaret ediyor. Her şeyin söylenilebildiği, her şeyin mümkün olabileceği ütopyik bir yerin varlığından söz ederken buraya ulaşmanın ne denli zor olduğunu da dile getiriyor. Elbette, buradaki mahzun durumdan bir umut yelpazesinin şişirilmesi ise hayatın gerçekleri karşısında kendi hakikatine ulaşma, onu arama

2 Gerard de Nerval, *Aurelia*, Kolektif Kitap, İstanbul 2018, s. 19.

3 Ahmet Hamdi Tanpınar, *Abdullah Efendi'nin Rüyalara*, Ahmet Halit Kitapevi, 1943.

4 Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 60

ve ona doğru bir kaçış gayretinde bulunma arzusu olabilir. Gerard de Nerval “Aurelia”sında şöyle der:

“Bilmem nasıl açıklamalı, yeryüzünde yaşadığım gibi her şeyi doğüstü bir başka dünyada da yaşıyordum, düşüncelerimde. Duyuyorum bunu ama açıkça anlatamıyorum.”⁵

Orhan Veli Kanık’ın Fransız şiirine duyduğu yakın ilgiyi biliyoruz. Nerval’in “Aurelia”sındaki bu gerçeklerden uzaklaşma isteğinin Orhan Veli’nin “Anlatamıyorum” şiirinde göze çarptığını tespit etmekteyiz. Yalnız bu ilgi sadece “Anlatamıyorum” şiiriyle sınırlı kalmıyor aynı zamanda bir başka şiirde de kendisini gösteriyor.

Orhan Veli’nin “Güzel Havalarda” İsimli Şiiri ile Nerval’in “Nisan” İsimli Şiirinin Karşılaştırılması

Orhan Veli Kanık’ın “Güzel Havalarda” şiiri, Nerval’in “Nisan” isimli şiiri ile karşılaştırıldığında büyük benzerlikler göze çarpar. Aynı zamanda Orhan Veli’nin, Nerval’e olan hayranlığını görürüz. Orhan Veli’nin bahar sevdasını birçok şiirinde görüyoruz. “Güzel Havalarda” şiirinde ise sadece o güzel bahar havalarını, Nisan 1940 imzalı bir şiirdir, görmekle kalmayız aynı zamanda onun hayatında maddi ve manevi anlamda ve iç dünya anlamında değişiminin gözler önüne serilişini izleriz. Nerval’in “Nisan” şiiri bahar’a bir karşılaşma töreni gibidir. Orhan Veli’de ise biz birçok defa bahar tutkusunun izlerini görürüz. Gerard de Nerval “Nisan” şiirinde şöyle der:

“Beni bu güzel hava perişan eder
Yağmurlu günler gelir ve gider
Belirip usulca bir tabloda
Yemyeşil ve gül pembe ilkbahar,
Körpe, bir orman perisi kadar,
Açılıp gülerken çıkar sudan”⁶

Nerval, o güzel bahar havalarının kendisini mahvedecek türden bir hayranlığa sürüklediğini ve sonbaharın geçip gittiğini söylemektedir. Sonbaharın kasvetli görünüşünün ve kışın ardından gelen rengârenk ve neşe dolu bir bahara karşı hislerini saklayamaz. Bu havaların güzelliğinin onun kişiliğinde farklı bir yansıma oluşturabileceğini “beni bu hava perişan eder” diyerek belirtir.

Orhan Veli Kanık’ın “Güzel Havalarda” adlı şiirine baktığımızda ise biz Gerard de Nerval’in “Nisan” şiirinde hissettiği durumlarla bir benzerlik görmekle kalmayıp Orhan Veli’nin şiirine çok benzer bir ifadeyle başladığını görürüz:

“Beni bu güzel havalar mahvetti,
Böyle havada istifa ettim
Evkaftaki memuriyetimden.

5 Gerard de Nerval, *Aurelia*, Kolektif Kitap, İstanbul 2018, s. 49.

6 Gerard de Nerval, “Slyvie”, *Cumhuriyet Kitap Eki*, Kasım 2000, s. 90.

Tütüne böyle havada alıştım,
 Böyle havada âşık oldum;
 Eve ekmek ve tuz götürmeyi
 Böyle havalarda unuttum;
 Şiir yazma hastalığım
 Hep böyle havalarda nüksetti;
 Beni bu güzel havalar mahvetti.”⁷

Orhan Veli bu şiirinde, bu güzel havaların onun kişiliğinde başka bir pencere açtığını, o güzel havaların kendisini mahvettiğini ifade ederek belirtir. Hastalığını, âşık olmasını ve hatta tütüne başlamasını bile o güzel havaları sebep gösterir. İçindeki bahar sevinciyle birlikte böyle havalarda bir başkalaşım yaşadığını bizlere hem Nerval ile ortak bir duyuşta hem de Nerval'den etkilendiğini göstererek belli eder.

“Kitabe” ve “Kitabe-i Seng-i Mezar”

Gerard de Nerval'in “Kitabe” şiirine baktığımızda ölüm temasıyla karşılaşırız. Nerval burada ölümün ve özellikle entelektüelin ölümü algılama biçimiyle birleşmiş bir ölümün insan üzerinde ne gibi bir etki yaratabileceğini ortaya koymuştur. Ölüm kavramı birçok şair ve yazarın eserine konu olmakla birlikte insanoglunun varoluşunun temel sorularından birisidir. Nerval'in yaşam ve rüya arasında kurduğu ince çizgi, onun ölüm ile yaşam arasında tutunmaya çalışmasının da bir simgesidir. Bütün insanlar gibi o da ölümün gelişinden oldukça etkilenerek kendi ölümüyle ilgili bir tahminde bulunma çabası içerisinde dahi bulunmuştur. Gerard de Nerval'in “Kitabe” şiirini incelediğimizde, Nerval karşımıza bir şair silüetinde kendisini çıkarır. Nerval bu şiirde aslında ipi kendi boynuna geçirmiştir. Ve bu şairin son anlarını adım adım bizlere anlatır:

“Bazen mutlu, şen şakrak sığırcık kuşu kadar
 Sevda dolu, tasasız, sevecen ve duyarlı
 Bazen dertli Cliandre gibi dalgın, hülyalı
 Yaşarken, bir gün kapısı çalındı, gelen var”⁸

Gerard de Nerval şiirin bu kısmında karşımıza birisini çıkarır fakat bu birisi mutluluğu ve hüznü bir arada yaşayan, hayatı anlamlı kılan hisleri içerisinde barındıran birisidir. Hayatının normal akışı içerisinde ilerlerken birden ölüm gelip onu buluverir. Fakat şiirin ilerleyişine bakıldığında buradaki ölüm, hayatın akışı içinde doğal bir süreç olarak gösterilir. Lakin henüz bitmemiş bir şiirle oyalanan bu adam, ölüm için henüz hazır değildir:

7 Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 57.

8 Gerard de Nerval, “Slyvie”, *Cumhuriyet Kitap Eki*, Kasım 2000, s. 84.

“Ölümdü karşısındaki, yalvarıp yakardı
Dedi: ‘Son şiirime nokta koyayım izin ver’
Ve hiçbir şey yapmadan, oradaki soğuk ve dar
Bir sandığın dibine uzandı, üşüyordu.”

Nerval’in şiirin bu kısmına bir konuşma eklediğini görürüz. Ölümle yapılan bu diyalog insanın henüz yaşamaya olan arzusunu ve ölüme başkaldırışını ifade eder. Çünkü ölüm, yaş kaç olursa olsun kolaylıkla kabullenilebilen bir şey değildir. Son bir istekte bulunan kişi, şiirini bitirme arzusu ile belki de bu, hayata ölümün eşliğinde mana bulma çabası olarak görülse de bir harekete geçme eylemidir. Ölümün karşısında yalvarıp yakarması ise insanın ölüme karşı acizliğini ve çaresizliğini sembolize etmektedir. Fakat şiir yazar kişimiz eline kalemi almak ve şiiri tamamlamak yerine soğuk bir sandığın dibine oturuyor. Üşüme metaforu ise burada ölümün ürperticiliğini dile getiriyor. Nerval bize şiir yazar kişi hakkında ilk mısradaki bilgi vermişti. Ardından gelen mısradaki ise ölümün onu bulduğunu belirtiyor. Bir sonraki kısımda ise şiir yazar kişi hakkında bilgi vermeye ise devam etmiştir:

“Söylenenlere bakılırsa hayli tembeldi
Sık sık kuruyordu hokkasında mürekkebi
Tek şey öğrenemedi çok şey bilmek isterken”

Nerval burada kişi hakkında karakteristik bilgiler vermeye devam ediyor ve onun aslında hayata karşı ne kadar arzulu olduğunu belirtiyor. Dış görünümde tembel olarak görüldüğünü fakat aslında çok çalışkan birisi olduğunu da dile getiriyor.

Ve son kısımda ise bu durumu nokt alıyor:

“Vakit geldi, şiirine eksik noktayı koydu
Bir kış günü elinden alındı yorgun ruhu
Çekip gitti söylenip: ‘Niye gelmişim ki ben?’”

Vaktin gelmesi ile kişi şiirini bir şekilde tamamlamış olur. Ruhunun elinden alınma işlemi ise hayatın sıradanlığı içerisinde ve basit bir şekilde gerçekleşmektedir. Nerval’in şiirin sonuna bir diyalog daha koyduğunu görmekteyiz. Bu diyalog hayatı ve varlığı sorgulayan bir diyalogdur. Nerval, kişinin hakında bilgi vermeyi bırakıp artık vaktin tamamlandığını söyleyerek ölüm işleminin gerçekleşmesini bize gösterir.

Orhan Veli Kanık ise “Kitabe-i Seng-i Mezar” adlı şiirinde benzer sıralama ve unsurlarla karşımıza çıkar. Orhan Veli’nin şiiri “Kitabe” kısmında Nerval’in şiiriyle benzer ve ortak bir isim gibi durur. Orhan Veli’nin şiirine koyduğu isim ile Nerval’in şiirine koyduğu ismin oldukça benzer olması bizlere bu şiirde de bir Nerval etkisi olabileceğine dair ışık yakar. Orhan Veli’nin şiirinde, Nerval’in entelektüel şairi karşısında, kahvehanede oturan ve günlük hayatta alalede bir şekilde karşılaşabileceğimiz bir kişi vardır. O da “Süleyman Efendi”dir. Süleyman Efendi hem kişilik olarak sıradan olmanın yanı sıra hem de

ölümün sıradanlığı ve ölümün aslında hayatın bir parçası oluşu tarafından da daha bir normalleştirilmiştir. Orhan Veli'nin bu şiirinde ölümü kavrama şekli Gerard de Nerval ile aynıdır. Ölüm, her iki şair içinde akışın içinde bir süreçtir. Orhan Veli'nin şiirindeki "Süleyman Efendi" ise Nerval'in şairine göre biraz farklılık göstermektedir. Orhan Veli şiirinde şöyle der:

"Hiçbir şeyden çekmedi dünyada
Nasırdan çektiği kadar;
Hatta çirkin yaratıldığından bile
O kadar müteessir değildi.
Kundurayı vurmadiği zamanlarda
Anmazdı ama Allah'ın adını,
Günahkâr da sayılmazdı.

Yazık oldu *Süleyman Efendi'*ye"⁹

Orhan Veli, bu şiirinde öncelikle karşımıza çıkardığı "Süleyman Efendi" karakterini tanıtıyor. Aynısına Nerval'in "Kitabe" şiirinin ilk dörtlüğünde rastlamıştık. Nerval'de bizlere şiir yazarın kişiyi karakteristik olarak tanıtmış ve hakkında bilgi vermiştir. Şiirin ilk kısımlarında Süleyman Efendi, sıradan ve günlük hayatın içinden birisi olarak karşımıza çıkar. Sonrasında ise biz bu karakterin, Nerval'in karakterinin aksine toplumda daha çok rastlayabileceğimiz olduğunun farkına varırız. Aynı zamanda Orhan Veli'nin bu şiirdeki karakteri, Nerval'in karakteri gibi entelektüel bir çizgi de taşımamaktadır. Şiirin ikinci bölümünde ölüm Süleyman Efendi'nin karşısına çıkar:

"Mesele falan değildi öyle,
To be or not to be kendisi için;
Bir akşam uyudu;
Uyanmayıverdi.
Aldılar, götürdüler.
Yıkandı, namazı kılındı, gömüldü.
Duyarlarsa öldüğünü alacaklılar
Haklarını helal ederler elbet
Alacağına gelince...
Alacağı yoktu zaten rahmetlinin."¹⁰

Şiirin ikinci bölümünde Süleyman Efendi'nin hakkında bilgi verilmeye devam edilir. Hayat karşısında o kadar da ciddi bir duruşu olmayan bir adamın, aniden ölümün gelip onu kolaylıkla bu hayattan koparmasını seyrederek. Ölüm birden gelir ve sadece işini yaparak alacağını alıp götürür. Burada Süleyman Efendi'nin bir başkaldırısı veya direnişi görülmez. Fakat Nerval'in karakterinin ölüm ile diyalog hâline girdiğini görürüz. Nerval'in karakteri ölümü, direnişinin ardından kabullense de Süleyman Efendi'nin ne böyle bir amacı ola-

9 Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 45.

10 Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 46.

çağını ne de böyle bir tavırda bulunduğunu görürüz. Ölüm her şey gibi gelir ve onu alıp götürür. Şiirin üçüncü kısmı ise Süleyman Efendi'nin ölümünün sonrasında neler olduğu ile Onun dolaylı yoldan düşüncelerini ifade eden şaşırtıcı bir diyalogu bizlere gösterir:

“Tüfeğini depoya koydular,
Esvabını başkasına verdiler.
Artık ne torbasında ekme kırıntısı,
Ne matarasında dudaklarının izi;
Öyle bir rüzigar ki,
Kendi gitti,
İsmi bile kalmadı yadigâr.
Yalnız şu beyit kaldı,
Kahve ocağında, el yazısıyla:
“Ölüm Allah'ın emri,
Ayrılık olmasaydı.”¹¹

Orhan Veli'nin şiirdeki akışı kişiyi tanıtmaya, ölümün gelişi ve kabulleniş aşaması, sonrasında ise ölüm sonrası ile son söz niteliğinde bir son diyalog şeklinde ilerler. Nerval de ise akış, kişiyi tanıtmaya, ölümün gelişi ve kabulleniş aşaması, sonrasında ise ölüm anı ve son söz niteliğinde bir son diyalog şeklindedir. Nerval, varoluşsal bir diyalog ile şiirini tamamlarken Orhan Veli Kanık, daha hüznü ve lirik bir yaklaşım içinde olan bir diyalog ile şiiri tamamlar. Şiirlerin adındaki benzerlik, anlatıcı kişisi, şiirin olay akışı, şiirin teması ve şiirin ölüm-yaşam ile ilgili birer diyalogla bitirilmesi yönlerinden her iki şiirde de benzerlikler bulunmaktadır.

Sonuç

İncelediğimiz Gerard de Nerval'e ve Orhan Veli Kanık'a ait olan bu şiirler, bizlere göstermiştir ki, iyi seviyede Fransızca bilen ve Nerval dâhil birçok Fransız şairden şiir çeviren Orhan Veli Kanık, yaptığı çeviriler ve okumalar sırasında Nerval'i keşfetmiş olmakla kalmayıp şiirlerinde de yer yer ondan izler taşımaktan çekinmemiştir. Nerval gibi usta bir yazarın kaleminden çıkan eserler Orhan Veli'de bir karşılık bulmuştur. Orhan Veli Kanık, hem yazdığı şiirlerle hem de yaptığı çevirilerle bizlere Fransız şiirinden ve bilhassa Gerard de Nerval'den etkilendiğini göstermiştir. Orhan Veli Kanık'ın içerik ve tematik olarak şiirlerinde Nerval'in etkisi “ölüm, bahar ve kaçış” kavramları üzerinden incelenmiştir. Bu makalede bahsi geçen şiirlerin yalnızca semantik boyutu değil, işleniş şekillerinin de benzemesi oldukça dikkat çekmiştir. Bazı mısraların doğrudan bir çeviri gibi benzemesi ise Nerval'in, Orhan Veli için bir esin kaynağı oluşturduğunu gözler önüne sermektedir. İncelediğimiz bu şiirler bizlere bu iki önemli isim arasında bir bağ olduğunu ve bu bağın insanoğlunun ortak dillerinden biri olan şiir ile sağlandığını göstermektedir.

11 Orhan Veli Kanık, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 47.

Kaynaklar

Kanık, Orhan Veli, *Bütün Şiirleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

Kanık, Orhan Veli, *Şairin İşi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

Kanık, Orhan Veli, *Fransız Şiir Antolojisi*, Varlık Yayınları, 1956.

Nerval, Gerard dé, *Aurélia*, Kolektif Kitap, İstanbul 2018.

Nerval, Gerard dé, "Aurélia", *Cumhuriyet Kitap Eki*, Nisan 2001.

Nerval, Gerard dé, "Sylvie", *Cumhuriyet Kitap Eki*, Kasım 2000.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Abdullah Efendi'nin Rüyalari*, Ahmet Halit Kitapevi, 1943.